

Differential Criminalization under the 1399 Law on the Protection of Children and Adolescents

Dr. Amirhasan Niazpour

Associate Professor, Department of Criminal Law and
Criminology, Faculty of Law, Shahid Beheshti University,
Tehran, Iran. (Corresponding Author)
Email: a_niazpour@sbu.ac.ir

Fardin Shaghghi

M.A in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law,
Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.
Email: shagagifardin@gmail.com

Abstract:

The victimization of children and adolescents constitutes one of the most pressing challenges confronting contemporary societies and necessitates heightened and targeted attention within legal and social protection frameworks. With the development of *supportive victimology*, increased emphasis has been placed on safeguarding child and juvenile victims, an approach that has been progressively reflected in international instruments as well as the domestic legislation of many jurisdictions. Iranian lawmakers have likewise drawn upon this paradigm, introducing various statutory measures aimed at the specific protection of children and adolescents. This legislative trajectory culminated in the enactment of the **Law on the Protection of Children and Adolescents (1399 [2020])**, which expressly addresses the protection of children and adolescents who are either exposed to risk or have become victims of criminal conduct.

The aforementioned law criminalizes a broad spectrum of acts and omissions in order to safeguard fundamental rights, including the right to education, physical and mental health, sound upbringing, moral integrity, and access to fair judicial proceedings for children and adolescents.

Legal Innovation
Quarterly
Legal Innovation Research
Institute
Summer 2025, Volume 2,
Issue 2
www.journallir.com

This article undertakes a critical examination of the strengths and deficiencies of the existing legal framework, while also identifying the principal challenges associated with its enforcement and practical application. Employing a descriptive-analytical methodology and drawing upon library-based and documentary sources, the study explores the structure and rationale of differentiated criminalization as embodied in the 1399 Law on the Protection of Children and Adolescents.

In pursuit of this objective, relevant international instruments, domestic legal provisions, and prior scholarly works are examined, and a legal as well as critical assessment of the law is presented. The findings demonstrate that the enactment of this legislation represents a significant advancement in reinforcing the penal protection of children and adolescents. Nevertheless, the law continues to face notable challenges, including gaps in the comprehensiveness of certain provisions, inadequate enforcement guarantees, and shortcomings in implementation at the operational level. In conclusion, the article proposes a set of recommendations aimed at enhancing and consolidating supportive and preventive mechanisms. These proposals include strengthening enforcement structures, promoting education and awareness among children and adolescents, families, and relevant professionals, and expanding access to specialized support and psychological services for child and adolescent victims.

Keywords: differentiated criminalization, supportive victimology, children and adolescents, criminal justice, Law on the Protection of Children and Adolescents.

Extended Abstract

Introduction:

The protection of children and adolescents is widely recognized as a fundamental indicator of the development and maturity of legal and social systems. In the context of Iran, although a number of fragmented statutory provisions existed to safeguard children, prior to the enactment of the **Law on the Protection of Children and Adolescents (1399 [2020])**, there was no coherent, comprehensive, or differentiated legal framework to provide structured criminal protection for this vulnerable population. The emergence of contemporary forms of victimization—such as economic exploitation, sexual abuse, and cyber-related harms—coupled with Iran’s obligations under international instruments, including the Convention on the Rights of the Child, underscored the urgent necessity for a legislative framework that is both comprehensive and sensitive to the specific needs of children and adolescents.

In response to these imperatives, the present study undertakes an in-depth analysis of the structure of **differentiated criminalization** within the 1399 Law. The principal research question investigates whether the law effectively implements a differentiated criminal policy with respect to the protection of child and adolescent victims, and, where deficiencies exist, which structural, operational, or conceptual factors hinder the realization of its objectives. The central hypothesis posits that, despite the law’s innovative measures, limitations such as inadequate enforcement mechanisms, a lack of institutional coherence in the assignment of responsibilities, and misalignment between penalties and the severity of harm have constrained its overall effectiveness.

Methodology:

This study adopts a descriptive–analytical approach and is applied in its orientation. Data were collected through library-based and documentary research,

while comparative analysis was employed to examine relevant international instruments and foreign legislation, with particular reference to England and France. Data analysis was conducted using qualitative and inferential methods. By categorizing forms of criminalization across four principal domains—physical integrity, moral and ethical welfare, educational and developmental wellbeing, and judicial justice—the study evaluates the functional efficacy and structural soundness of the law.

Findings:

The findings indicate that the 1399 Law has taken a significant step in advancing the **criminal protection of children and adolescents** by adopting a differentiated approach and criminalizing a wide spectrum of harmful behaviors. By moving beyond traditional and reactive approaches, the law addresses critical issues including children at risk, sexual abuse, economic exploitation, neglect, carelessness, and emergent threats such as online abuse and deprivation of education, framing them in a manner sensitive to the unique characteristics of the child and adolescent population. Furthermore, the law establishes a connection between criminalization and the duties of relevant governmental agencies, reflecting a commitment to a multi-institutional and participatory criminal policy.

Nevertheless, a critical examination reveals notable deficiencies. Among the most significant are the disproportionate alignment of penalties with the severity of harm, particularly in cases involving sexual offenses. Prescribed sanctions, in certain instances, fall below levels necessary to achieve effective deterrence. Additionally, ambiguities in key legal concepts, such as “close relatives” and “sexual exploitation,” may give rise to inconsistent judicial interpretation. From an implementation perspective, gaps are evident in the fulfillment of statutory obligations, insufficient specialized

training for officials responsible for reporting and protective interventions, and the absence of robust mechanisms for monitoring and following up on victims' welfare. Collectively, these findings suggest that, while the legislature has sought to reinforce differentiated protection, effective implementation demands legal reform, institutional strengthening, and a recalibration of practical enforcement approaches.

Conclusion and Recommendations:

The study concludes that the 1399 Law on the Protection of Children and Adolescents, informed by the principles of **supportive victimology** and differentiated criminal policy, constitutes a significant and innovative advancement in enhancing the criminal protection of children and adolescents. Comparative and legal analyses, however, highlight persistent limitations that may constrain its practical efficacy. One of the most critical challenges lies in the lack of proportionality between certain offenses and the penalties prescribed, particularly in the domains of sexual crimes and domestic violence. For instance, contact-based or forcible sexual abuse perpetrated by close relatives, despite its profound and lasting impact on victims, is often subject to minimal penalties classified at levels five or seven, which are insufficient to provide effective deterrence.

A notable improvement over prior legislation is the extension of statutory educational protection.

Previous law—particularly Article 2 of the Law on the Provision of Educational Facilities for Iranian Children and Adolescents (1353 [1974])—limited compulsory education protections to lower secondary education, excluding upper secondary schooling. The 1399 Law, adopting a more contextually grounded approach, extends educational protection through the completion of upper secondary education, recognizing its crucial role in preventing victimization and promoting developmental continuity. Nevertheless, Article 9

remains limited to acts arising from negligence and inadvertence, omitting deliberate acts driven by malice or bias.

Addressing these challenges requires intervention at three levels. First, **legislative reform** should refine penalties, clarify key definitions, and eliminate provisions inconsistent with the principle of child protection, thereby enhancing coherence and effectiveness. Second, **judicial interpretation** should prioritize the best interests of the child and the preservation of human dignity as foundational principles guiding the application of the law. Third, **implementation measures** should include specialized training for relevant institutions, the development of comprehensive protective guidelines, and the establishment of continuous monitoring and evaluation mechanisms to ensure that the statutory protection of children and adolescents is realized not only in theory but also in practice.

جرم‌انگاری افتراقی در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان

مصوب سال ۱۳۹۹

(دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۰۴ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۷)

دانشیار گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید

بهشتی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Email: a_niazpour@sbu.ac.ir

دکتر امیرحسین نیازپور

کارشناس ارشد، حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید

بهشتی، تهران، ایران.

Email: shagagifardin@gmail.com

فردین شقاقی

فصلنامه نوآوری حقوقی

پژوهشکده نوآوری حقوقی

تابستان ۱۴۰۴، دوره دوم،

شماره ۲

www.journallir.com

چکیده:

بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان یکی از مهم‌ترین چالش‌های جوامع بشری است که نیازمند توجه ویژه نظام حقوقی و اجتماعی است. با مطرح شدن بزه‌دیدگی‌شناسی حمایتی بیشتر توجه‌ها سمت حمایت از بزه‌دیدگان طفل و نوجوان معطوف شد و این رویکرد در اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی کشورها تبلور یافت. مقنن ایران نیز از این رویکرد بی‌بهره نمانده و در قوانین مختلف حمایت‌هایی به صورت خاص از اطفال و نوجوانان صورت گرفته بود، تا اینکه قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ به صورت خاص به حمایت از اطفال و نوجوانان در معرض خطر و اطفال و نوجوانان بزه‌دیده پرداخت. قانون مذکور برای حمایت از حق تحصیل، سلامت جسمانی، سلامت تربیت، سلامت اخلاقی و عدالت قضائی اطفال و نوجوانان طیف وسیعی از رفتارها را جرم‌انگاری کرده است. در این نوشتار، نقاط قوت و ضعف قوانین موجود و چالش‌های اجرایی آن‌ها مورد تحلیل قرار می‌گیرد. این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع

کتابخانه‌ای و اسنادی به بررسی ساختار جرم‌انگاری‌های افتراقی در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ می‌پردازد. در این راستا، اسناد بین‌المللی، قوانین داخلی و مطالعات پیشین مورد بررسی قرار گرفته‌اند و تحلیل حقوقی و انتقادی این قانون ارائه شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که این قانون گام مهمی در راستای حمایت کیفری از اطفال و نوجوانان برداشته است، اما همچنان با چالش‌هایی از جمله عدم جامعیت برخی مقررات، نبود ضمانت اجرای کافی و کاستی‌های اجرایی مواجه است. در نهایت، این مقاله پیشنهادهایی برای بهبود و تقویت سازوکارهای حمایتی و پیشگیرانه ارائه می‌دهد. از جمله این پیشنهادها می‌توان به تقویت سازوکارهای اجرایی قوانین، آموزش و آگاهی‌بخشی به اطفال و نوجوانان، خانواده‌ها و متخصصان مرتبط، و همچنین توسعه خدمات حمایتی و روان‌شناختی برای اطفال و نوجوانان بزه‌دیده اشاره کرد.

واژگان کلیدی: افتراقی‌سازی، بزه‌دیده‌شناسی حمایتی، اطفال و نوجوانان، عدالت کیفری، قانون حمایت از اطفال و نوجوانان.

مقدمه:

حقوق کیفری مدرن زمانی پدیدار شد که جوامع انسانی از نظر فرهنگی، منسجم و از نظر اجتماعی هم‌بسته بودند. در چنین بستری، حقوق کیفری با فرهنگ داخلی جامعه متبوع خود منطبق بود و بنابراین اعمال و رفتارهایی را مجازات می‌کرد که خاص آن جامعه بودند. تحولات اجتماعی، اقتصادی، علمی، صنعتی و فناورانه و نیز موج‌های مهاجرتی انسان‌ها و به تبع آن، مهاجرت و انتقال فرهنگ کشورها در چند دهه اخیر، بسترهای اجتماعی حقوق کیفری را به‌عنوان حقوق حامی نظم اجتماعی و نظام سیاسی نیز دگرگون ساخت. این بسترها نقش اساسی در افتراقی‌سازی سیاست جنایی ایفا کرده‌اند (لازرژ، ۱۴۰۰: ۵۵). این تحولات کیفری نمایانگر انقطاع از اخلاق‌گرایی سنتی و روی‌آوری به ابزارگرایی حقوقی و عقلانیت است؛ یعنی برخلاف دیدگاه‌های کلاسیک که متمرکز بر رفتار مجرمانه بود، رویکرد حقوق کیفری ماهوی و شکلی به سمت توجه به بزه‌کار و بزه‌دیده معطوف شده است. یکی از جلوه‌های آن افتراقی‌سازی سیاست جنایی است (نکونام، ۱۴۰۲: ۲۵۸). از این منظر، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های افتراقی‌سازی، خصیصه‌های بزه‌دیدگان است؛ به این معنا که خصیصه‌های بزه‌دیدگان مثل جنسیت و سن برای افتراقی‌سازی معیار هستند. این رویکرد تحول‌گسترده‌ای را در عدالت کیفری ایجاد کرد. یکی از موارد افتراقی‌سازی که در نظام‌های حقوقی مختلف و نیز اسناد بین‌المللی مورد توجه و تأیید قرار گرفته، موضوع بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان است. افتراقی‌سازی در این موارد مصادیقی چون تأکید بر عدالت ترمیمی و میانجی‌گری، قضازدایی، جنبه عمومی بخشیدن به جرائم علیه اطفال را شامل می‌شود.

در همین راستا، یکی از مصادیق مهم بزه‌دیدگی که در سطح ملی و بین‌المللی مورد توجه جدی قرار گرفته، موضوع کودک‌آزاری است. اگرچه عمل کودک‌آزاری در طول تاریخ یک معضل شناخته‌شده بوده است، اما تنها در سالیان اخیر به چالش اجتماعی مهمی تبدیل شده است (Rathnaweera & Gunarathna, 2020: 55). کودکان توسط والدین، پدربزرگ، مادربزرگ، خواهر و برادر و سایر افراد خارج از خانه مورد آزار و اذیت و غفلت قرار می‌گیرند. پدیده کودک‌آزاری در گذشته وجود داشته، در حال حاضر وجود دارد و در آینده نیز ادامه خواهد داشت (McCabe, 2003: 3). جرائم علیه اطفال از شدت‌یافته‌ترین انواع جرائم محسوب می‌شود و مقابله افتراقی با آن دو دلیل بنیادین دارد: نخست آنکه اطفال برخلاف بزرگسالان، توانایی محدودی برای گریز از بزه‌دیدگی دارند و همان‌گونه که برای نیازهای گوناگون خود اعم از غذا، مسکن، تحصیل و ... به والدین و خانواده متکی هستند، توانایی ترک موقعیت‌های خطرناک و زیان‌بار را ندارند. بنابراین هرچقدر سن آنان کم‌تر

باشد بیشتر در معرض بزه‌دیدگی قرار دارند. دوم، شواهد تجربی فراوانی نشان می‌دهد که بزه‌دیدگی در کودکی موجب رفتارهای ناهنجار، افسردگی، سوء مصرف مواد، خشونت و بیماری‌های گوناگونی در بزرگسالی می‌شود و نیز پیامدهای منفی آن موجب ازدست دادن سلامت، امنیت و خنکات اجتماعی در بزرگسالی می‌گردد (محسنی، ۱۳۹۰: ۱۴۰). علاوه بر این، مسئله مهم دیگر این است که از سال ۱۹۶۰ به این سو این مسئله مطرح شد که چرا دسته‌ای بزهکار مزمن شده و در عرصه بزهکاری ماندگار می‌شوند. بررسی‌ها نشان داده است که بزهکاری این دسته در دوران کودکی آن‌ها ریشه دارد. بزه‌دیدگی در دوران کودکی و نوجوانی یکی از عواملی است که می‌تواند به‌عنوان علت روی‌آوری به بزهکاری در سنین مختلف از جمله نوجوانی محسوب شود. درحقیقت، تجربه بزه‌دیدگی ممکن است طفل و نوجوان را از زندگی هنجارمند دور کند و به ورطه بزهکاری بکشاند (صفاری و ایمانی، ۱۳۹۹: ۱۵۲). علاوه بر این‌ها بزه‌دیدگی بر شخصیت کودک آثار سوئی باقی می‌گذارد که در بهترین حالت‌ها به صورت اختلال اضطراب پس از سانحه آشکار می‌شود که در بلندمدت به افسردگی تبدیل شده و احتمال بزه‌دیدگی مضاعف یا بزهکاری را به دنبال خواهد داشت (خاقانی اصفهانی و احمدی، ۱۳۹۵). عوامل خطر را که از کودکی فعال هستند و با تحقیقات علمی وجود آن‌ها اثبات شده است می‌توان با اجرای برنامه‌های مناسب و با رعایت بعضی شرایط اساسی کاهش داد. موضوع مداخله و اقدام روان‌شناختی - اجتماعی زودرس بسیار اساسی است، زیرا هر اندازه که در معرض خطر قرار گرفتن فرد زودتر اتفاق افتد و اشکال آن متعدد و مدت آن طولانی‌تر باشد، به همان میزان احتمال وارد و درگیر شدن و استمرار فرد در رفتارهای مجرمانه شدید بیشتر خواهد شد (کاری‌یو، ۱۳۸۱: ۲۷۰). ترمیم فرایند جامعه‌پذیری این دسته از افراد، مستلزم حمایت‌های افتراقی است که هم‌زمان به پیشگیری و درمان توجه داشته باشد.

در همین راستا، قانون‌گذاری‌های کیفری در ایران نیز تلاش‌هایی برای حمایت از اطفال و نوجوانان و پیشگیری از بزهکاری و بزه‌دیدگی آنان داشته است. در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ و قانون تعزیرات ۱۳۷۴ و یا قوانین خاص مانند قانون مبارزه با مواد مخدر ۱۳۷۶ و قانون کار مصوب ۱۳۶۹ جرم‌انگاری‌های افتراقی برای حمایت از اطفال و نوجوانان صورت گرفته است. قانون‌گذار در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱ گام دیگری در راستای حمایت از این دسته برداشت. ولی قانون مذکور نیز کافی نبود و شامل انواع جرائم برای حمایت از اطفال و نوجوانان نمی‌شد. قانون مذکور بیشتر نگاه شکلی داشت و به‌سمت پیش‌بینی جرائم و مجازات‌ها حرکت نکرده بود. با وجود این، ستون‌های افتراقی‌سازی در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۸۱ زده شد. این قانون نگاه‌ها را به‌سمت حمایت از اطفال و نوجوانان در دو عرصه ماهوی و شکلی جلب کرد. درنهایت قانون حمایت

از اطفال و نوجوانان در سال ۱۳۹۹ با رویکرد حمایتی گسترده و نوآوری‌هایی بی‌سابقه تصویب شد. نکته مهم در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ اختصاص یک فصل به جرائم و مجازات‌های اطفال و نوجوانان است. به عبارتی دیگر، بزه‌دیدگی این دسته در چارچوب قانون حمایت به رسمیت شناخته شد. با توجه به سیر تقنینی قوانین کیفری ایران، قانون‌گذار درباره بزهکاری و بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان سیاست یکسان و رویه مشخصی را در پیش گرفته است و در هر دوره رویکرد قانون‌گذار هم‌سو با معیارهای جرم‌شناسی و حمایتی مطرح‌شده در قوانین و کنوانسیون‌های بین‌المللی و گاه با رویه‌ای سنتی همراه بوده است (حاجی ده‌آبادی و یوشی، ۱۳۹۵: ۲۳۳). یک‌سری اصول جزای عمومی مثل اصل برائت و قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها درخصوص تمامی بزه‌دیدگان مشترک است. ولی قانون‌گذار درخصوص اطفال و نوجوانان از یک سلسله اصول افتراقی نیز تبعیت کرده است، از قبیل شدت‌گرایی^۱، افزایش بزهکارمدار کیفر^۲، افزایش بزه‌دیدگان محور کیفر^۳، اصلی مادی بودن جرائم اطفال و نوجوانان، اصل ممنوعیت سازوکارهای ارفاقی، اصل عمومی بودن جرائم اطفال و نوجوانان^۴، اصل تقدم حقوق مالی بزه‌دیدگان بر کیفرهای مالی^۵، اصل خاص‌گرایی در ضوابط^۶. این اصول بیانگر آن است که در مواجهه با جرائم مرتبط با اطفال و نوجوانان، تأکید قانون‌گذار بر حمایت از بزه‌دیدگان و ایجاد تعادل میان حقوق کودک و عدالت کیفری است.

۱. ماده ۶۲۱ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات مصوب ۱۳۷۵: در صورتی که بزه‌دیدگان آدم‌ربایی زیر پانزده سال باشد، مرتکب به حداکثر مجازات محکوم می‌شود.
۲. بند الف ماده ۲۲ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹: مرتکب جرائم موضوع مواد ۱۰، ۱۱، ۱۲ و ۱۳ این قانون از افرادی باشد که سمت ولایت، وصایت، قیمومت یا سرپرستی دارد یا به هر نحو مراقبت و نگهداری از طفل و نوجوان بر عهده می‌باشد، مرتکب جرم به بیش از میانگین حداقل و حداکثر تا حداکثر مجازات مقرر قانونی محکوم می‌شود.
۳. بند ب ماده ۲۲ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹: هرگاه مرتکب از کم‌توانی ذهنی یا جسمی طفل و نوجوان در جرائم موضوع مواد ۸ تا ۱۶ این قانون سوءاستفاده کرده باشد، مرتکب به بیش از میانگین حداقل و حداکثر تا حداکثر مجازات مقرر قانونی محکوم می‌شود.
۴. ماده ۳۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹: تمام جرائم موضوع این قانون جنبه عمومی دارد و بدون شکایت شاکی خصوصی قابل تعقیب است و در صورت گذشت شاکی خصوصی تعقیب موقوف نخواهد شد.
۵. ماده ۲۶ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹: در اجرای حکم محکومیت مرتکبان جرائم علیه اطفال و نوجوانان به جزای نقدی یا مصادره اموال یا سایر محکومیت‌های مالی، پرداخت دیه و خسارات طفل و نوجوان بزه‌دیدگان مقدم بر وصول مطالبات دولت است.
۶. ماده ۴۹ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹: سایر ترتیبات رسیدگی به جرائم موضوع این قانون مطابق قوانین و مقررات عمومی خواهد بود.

در این زمینه جرم‌انگاری به‌عنوان یکی از ابزارهای کلیدی حقوق کیفری، بر سه اصل عمده استوار است: اولی اصل ضرر است که بر پایه آن یک رفتار زمانی دغدغه مناسب برای دولت است که به شخص دیگری غیر از خود مرتکب زیان رساند. اصل بعدی اخلاق‌گرایی قانونی است که به موجب این اصل عمل ذاتاً غیراخلاقی حتی اگر موجب ضرر و زیان مرتکب یا دیگران نشود، می‌تواند دل‌مشغولی مناسبی برای دولت باشد. و درنهایت اصل پدرسالاری قانونی که بر پایه این اصل، عملی که موجب ضرر به خود مرتکب باشد، دل‌مشغولی مناسب دولت است (نوبهار، ۱۳۸۷: ۳۰۲؛ Feinberg, 1987: 26). البته یک ملاحظه وجود دارد، اینکه از حقوق کیفری باید در صورت ضرورت و به صورت حداقلی استفاده شود. به عبارتی دیگری در رویارویی با نابهنجاری‌های اجتماعی، جرم‌انگاری آخرین چاره است. کاربرد کمیته حقوق کیفری به‌عنوان یک اصل جایگاه ویژه‌ای در نظام‌های قانون‌مدار دارد که اصل اولی را آزادی شهروندان می‌داند (نوبهار، ۱۳۹۰: ۹۳). این ضرورت در حوزه اطفال و نوجوانان ظاهراً قلمرو گسترده‌تری دارد. چون یک سلسله رفتارها که نسبت به بزرگسالان ضرر ندارد، ممکن است به این دسته آسیب‌رسان بوده و مستلزم حمایت کیفری باشد؛ مانند ممانعت از تحصیل. بنابراین در قالب الگوی ضرر باید ضرورت جرم‌انگاری را با توجه به مخاطب جرم‌انگاری نیز سنجید. درخصوص حمایت از اطفال و نوجوانان از طریق کیفی‌گذاری باید به سطح ضرر نیز توجه شود. در این راستا نه تنها ضرورت جرم‌انگاری، بلکه سطح ضرر نیز باید مدنظر قرار گیرد تا کیفی‌گذاری متناسب با نیازهای حمایتی این قشر آسیب‌پذیر باشد.

با این حال، همان‌گونه که مشخص است مقررات حمایتی از اطفال و نوجوانان در قانون مجازات فاقد جامعیت است، لذا در رویکردهای نوین، راهکار نسبتاً جدید، جرائم علیه اطفال و نوجوانان در یک قانون خاص گنجانده می‌شود. این قوانین خاص که با عناوینی مانند «قانون حمایت از اطفال»، «قانون حقوق کودک» و «قانون اطفال و نوجوانان» با دوشیوه تدوین تصویب شده‌اند: برخی از آن‌ها به‌طور اختصاصی یک قانون راجع به هر سه گروه اطفال بزه‌کار، در معرض خطر و بزه‌دیده را شامل می‌شود، مانند قانون حمایت از اطفال تونس مصوب ۱۹۹۵ و یا اینکه صرفاً یک گروه را شامل می‌شود، مانند قانون درمان و پیشگیری از کودک‌آزاری آمریکا مصوب ۱۹۷۲ (موسوی‌تبار و موسوی‌تبار، ۱۴۰۱: ۲۹). بدین ترتیب، در قوانین خاص حمایت از اطفال و نوجوانان، طیف وسیعی از رفتارهای آسیب‌رسان به افراد زیر هجده سال جرم‌انگاری شده است. این رویکرد، ضمن اینکه به اصل کمیته حقوق کیفری احترام می‌گذارد، بر ضرورت جرم‌انگاری رفتارهایی که متناسب با سطح آسیب‌پذیری اطفال و نوجوانان است، تأکید می‌کند.

درخصوص قانون حمایت از اطفال و نوجوانان پژوهش‌هایی صورت گرفته است، ازجمله: صبوری‌پور و حق‌بین در مقاله «نوآوری‌ها و چالش‌های قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در پیشگیری از کودک‌آزاری» استفاده حداکثری از ظرفیت‌های سازمان‌های دولتی در پیشگیری از کودک‌آزاری، شناسایی و حمایت قانونی از کودکان و نوجوانان در معرض خطر بزه‌دیدگی و بازتعریف آسیب‌های فراروی کودکان و نوجوانان را به‌عنوان نوآوری قانون و تقیید مفهوم آزار عاطفی و نبود ضمانت اجرای آن، وضع مجازات‌های حداقلی برای والدین کودک‌آزار، وضع مجازات‌های حداقلی در جرم آزار جنسی را از چالش‌های قانون مذکور معرفی کرده‌اند. پناهیان و نصیرپور در مقاله «بررسی قاچاق اطفال و نوجوانان در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹» به بررسی تمامی جنبه‌های قاچاق اطفال و نوجوانان پرداخته و نتیجه‌گیری کرده‌اند که قانون مذکور به اصول جرم‌شناسی و پیشگیری از جرم توجه کافی نداشته است. گلدوزیان و هدایتی‌گودرزی در مقاله «تحلیل کیفی ماهوی سوءاستفاده جنسی از اطفال و نوجوانان» به صورت جامع به بررسی ماده ۱۰ قانون مبارزه با اطفال و نوجوانان پرداخته و مصادیق هر یک از بندهای آن را روش ساخته‌اند. مهم‌ترین نتیجه‌ای که مقاله مذکور به آن دست یافته، عدم تناسب بین جرائم و مجازات‌های مذکور در ماده ۱۰ است. عباسی و همکاران در مقاله «عوامل خطر و راهکارهای حمایتی از کودکان در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹» عوامل خطر را به عوامل خطر منجر به آسیب جسمی و روحی و عوامل خطر اخلاقی و بی‌توجهی در انجام تکالیف اجتماعی دسته‌بندی کرده و راهکارهای پیشگیرانه و حمایتی از هرکدام را بررسی کرده‌اند. نوآوری پژوهش حاضر در ارائه یک تحلیل جامع از جرائم مندرج در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان است.

در این نوشتار، جرائم پیش‌بینی شده در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ براساس ماهیت و هدف حمایت در چهار دسته عمده مورد بررسی قرار می‌گیرند: جرم‌انگاری برای حمایت از سلامت جسم، اخلاق، تربیت، و عدالت قضائی اطفال و نوجوانان. این تقسیم‌بندی مبتنی بر ماهیت آسیب‌هایی است که اطفال و نوجوانان ممکن است با آن مواجه شوند و براساس معیار نوع بزه‌دیدگی و اهداف حمایتی حقوق کیفری انجام شده است. جرائمی که در راستای صیانت از سلامت جسمانی اطفال و نوجوانان جرم‌انگاری شده‌اند، شامل مواردی نظیر بی‌توجهی به سلامت جسمی و روانی و قاچاق اطفال هستند. حمایت از اخلاق دربرگیرنده جرائم مرتبط با آزارهای جنسی، بهره‌کشی و هرزه‌نگاری است که سلامت روانی و رشد اخلاقی کودک را تهدید می‌کنند. حمایت از تربیت ناظر بر جرائمی است که مانع

از رشد آموزشی و فرهنگی کودک شده یا او را در معرض ترک تحصیل و بهره‌کشی اقتصادی قرار می‌دهند. درنهایت، حمایت از عدالت قضائی شامل تدابیری است که اجرای صحیح قوانین را تضمین و از اطفال در برابر موقعیت‌های مخاطره‌آمیز حمایت حقوقی می‌کند.

۱. جرم‌انگاری برای حمایت از سلامت جسم

رفتارهای توأم با بی‌توجهی و سهل‌انگاری منجر به صدمه جسمی و روانی اطفال و نوجوانان، معامله و قاچاق اطفال و نوجوانان و تحریک به خودکشی، رفتارهایی هستند که مقنن در راستای حمایت از سلامت جسم و روان اطفال و نوجوانان جرم‌انگاری کرده است.

بررسی قوانین ایران نشان می‌دهد که قانون‌گذار ایرانی در قالب سازوکار جرم‌انگاری افتراقی، برخی از مصادیق بی‌توجهی و رفتارهای توأم با سهل‌انگاری نسبت به کودکان را در قانون مجازات اسلامی و قوانین دیگر پیش‌بینی کرده است، از قبیل ترک انفاق ماده ۶۴۲ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات، بی‌توجهی به حق آموزش کودکان موضوع ماده ۵۴ قانون حمایت خانواده، عدم اعلام واقعه ولادت براساس ماده ۱۶ قانون ثبت احوال مصوب ۱۳۵۵، عدم اخذ گواهی‌نامه بهداشتی هنگام سپردن طفل به دایه (زینالی، ۱۳۹۴: ۲۹۸). تا قبل از تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان تمام کسانی که وظیفه مراقبت و سرپرستی اطفال و نوجوانان را بر عهده داشتند، در صورت وقوع جنایت ناشی از بی‌احتیاطی طبق قواعد عمومی قانون مجازات اسلامی فقط به دایه محکوم می‌شدند و صرفاً در مواد ۷۱۴ و ۷۱۵ قانون مجازات اسلامی در کنار دایه تعزیر نیز پیش‌بینی شده بود (تقی‌زاده زانوقی، ۱۳۹۹: ۱۱). قانون حمایت از اطفال و نوجوانان برای صدمات جسمی و روانی ناشی از سهل‌انگاری نیز ضمانت اجرای کیفری در نظر گرفت. بند پ ماده ۱ قانون بی‌توجهی و سهل‌انگاری را این‌گونه تعریف کرده است: «کوتاهی در انجام تکالیفی از قبیل نیازهای اساسی و ضروری طفل و نوجوان با وظایف مربوط به حضانت، ولایت، قیمومت، وصایت، سرپرستی، تربیت، نظارت یا مراقبت از آنان توسط والدین، اولیا یا سرپرست قانونی یا هر شخصی که مکلف به آن است».

با توجه به استفاده از لفظ «اشخاص غیر از والدین» در ماده ۹، این جرم محدود به والدین نیست. با توجه به اطلاق این مواد در مورد بروز حادثه تفاوتی نمی‌کند که فرد مراقب، مستخدم دولت باشد یا در مدارس غیردولتی مشغول به کار باشد. همچنین این کیفرها شامل حال هر یک از کارکنان مدرسه است و شبیه پاره‌ای مقررات سابق نیست که فقط مدیر مدرسه را مسئول می‌دانستند. بنابراین هرگاه جنایت حاصله ناشی از سهل‌انگاری هر یک از کارکنان مدرسه باشد، فرد مقصر باید پاسخ‌گوی نتیجه

رفتار خود باشد که از تقصیر یا قصور او ناشی شده است. ولی این رفتار باید منتهی به نتیجه هم بشود؛ یعنی یک بی‌توجهی مقید را قانون‌گذار جرم‌انگاری کرده است. فوت، فقدان حس، از کارافتادگی عضو و شکستگی عضو و ... نتایج بی‌توجهی هستند. این بی‌توجهی در واقع بن‌مایه‌اش عدم رعایت تکلیف است. اینکه می‌گوید کوتاهی در انجام، یعنی ترک وظایف کند. تبصره ماده مذکور در خصوص والدین مجازات تا حداقل مقرر را پیش‌بینی کرده است. این والدین هستند که نسبت به اطفال و نوجوانان تعهد قهری دارند و قانون‌گذار نسبت به شخصی که تعهد قهری دارد، واکنش نرم‌تری نشان داده است. در حالی که این بی‌توجهی و سهل‌انگاری بیشتر در محیط خانواده صورت می‌گیرد. بنابراین باید بیشتر نسبت به والدین سخت‌گیرانه‌تر باشد.

انتقاد دیگر این است که در مورد والدینی که به عمد یا در اثر خشم ناگهانی نتایج فوق‌العاده را آورند، هیچ مجازاتی در نظر نگرفته است. بنابراین مواردی که در نتیجه اعمال پدر از روی خشم، فرزند فوت شود باید به قانون مجازات اسلامی رجوع کرد که براساس ماده ۶۱۲ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات به مجازات حبس ۳ تا ۱۰ سال دارد (صبروری‌پور و حق‌بین، ۱۴۰۲: ۵۲۹). بهتر بود مقنن در خصوص صدمات جسمی ناشی از رفتار عمدی و با سبق تصمیم والدین نیز مقررات افتراقی و مشدد پیش‌بینی کند.

از جمله نوآوری‌های قانون حمایت از اطفال و نوجوانان بازتعریف آسیب‌های فراروی این دسته است که از جمله این آسیب‌ها می‌توان به معامله اطفال و نوجوانان اشاره کرد (صبروری‌پور و حق‌بین، ۱۴۰۲: ۵۲۳). خرید و فروش کودکان یکی از مهم‌ترین مسائل پروتکل اختیاری پیمان‌نامه حقوق کودک ۲۰۰۲ است. کشورهای عضو پروتکل مذکور معتقدند که برای تسهیل از میان بردن خرید و فروش کودکان، باید به اتخاذ یک رویکرد جامع برای مقابله با عوامل مؤثر آن از جمله عقب‌ماندگی و فقدان توسعه، فقر، تبعیض اقتصادی، ساختار نابرابر اقتصادی، خانواده‌های ازهم‌پاشیده، عدم آموزش، تبعیض جنسیتی، رفتارهای سنتی زیان‌آور و قاچاق کودکان پرداخت. ماده ۲ پروتکل مذکور در این خصوص بیان می‌دارد: «خرید و فروش کودک به معنی هرگونه اقدام یا معامله‌ای است که فرد یا گروهی از افراد، کودکی را در ازای مبلغی و یا سایر ملاحظات به دیگری منتقل می‌کنند». قانون مبارزه با قاچاق انسان قاچاق را تعریف کرده است که با معامله متفاوت است. قاچاق مثلاً خروج غیرقانونی فرد از کشور است، اما در معامله طفل یا نوجوان موضوع بیع قرار می‌گیرد. نمونه معامله طفل در جامعه بزهکاران می‌تواند خفاش شب باشد که خانواده‌اش او را فروخته بودند. بند ج ماده ۱ قانون حمایت از

اطفال و نوجوانان معامله را این گونه تعریف کرده است: «خرید و فروش یا هرگونه اقدام غیرقانونی که به موجب آن طفل یا نوجوان در ازای پرداخت وجه یا امتیاز و سایر موارد در اختیار دیگری قرار می‌گیرد». ماده ۱۱ قانون حمایت در زمینه معامله طفل مقرر داشته است: «هرگونه معامله راجع به طفل یا نوجوان ممنوع بوده و مرتکب به مجازات حبس درجه پنج قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود؛ چنانچه این رفتار با هدف فحشا و هزهنگاری، بهره‌کشی اقتصادی، برداشت اعضا یا جوارح و یا استفاده از طفل و نوجوان در فعالیت‌های مجرمانه باشد، مرتکب به مجازات حبس درجه چهار قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود». مجازات این جرم نسبت به قانون سابق حمایت از اطفال و نوجوانان افزایش یافته و اعمالی مانند برداشت اعضا و جوارح را نیز در راستای معامله جرم‌انگاری کرده است. در چارچوب معامله لزوماً با خروج طفل یا نوجوان از کشور مواجه نیستیم. این جرم ناظر به تمام افراد زیر هجده سال است و فقط ناظر به اطفال نیست. طفل یا نوجوان در صورتی که در قالب همسر فروخته شود هم مشمول ماده مذکور است. یک زمانی است که جواز قانونی و سن ازدواج وجود دارد و به‌جای مهریه پدر مبلغ نقدی را پیش‌پیش می‌گیرد. اینجا دیگر معامله نیست و در قالب عقد ازدواج است. ولی حالتی نیز وجود دارد که ابتدا معامله صورت می‌گیرد و بعد ازدواج محقق می‌شود؛ این حالت دیگر ازدواج نبوده و مشمول معامله مذکور در ماده ۱۱ است. در این زمینه اگر اشخاصی حرفه‌گری یا واسطه‌گری کنند، حالت حداکثر کیفر اعمال خواهد شد.

قانون حمایت در خصوص قاچاق اطفال و نوجوانان نیز برخورد شدت یافته را به رسمیت شناخته است. اهمیت جرم قاچاق اطفال و نوجوانان از این باب است. این جرم پدیده‌ای نیست که فقط گریبان‌گیر برخی از دولت‌ها باشد، بلکه از مهم‌ترین چالش‌های عصر حاضر است و همه کشورهای ملت‌ها به نوعی با آن درگیرند. قاچاق اطفال نهادی مشابه برده‌داری برای مقاصد جنسی و کار اجباری است (پناهیان و نصیرپور، ۱۴۰۱: ۱). قاچاق اطفال و نوجوانان با اهداف مختلفی از قبیل کار اجباری، بردگی جنسی، برداشتن اعضا و جوارح و ... صورت می‌گیرد. گردشگری جنسی اطفال و نوجوانان در معنای سوءاستفاده، فحشا، به‌کارگیری اجباری اطفال و نوجوانان در مراکز فساد و فحشا و بهره‌کشی جنسی از آنان و فراهم آوردن مکان‌هایی برای خوش‌گذرانی مسافرنی است که عموماً از کشورهای صنعتی و توسعه‌یافته با همین منظور به گردشگری می‌پردازند. گردشگری جنسی، لزوم حمایت‌های کیفری از اطفال و نوجوانان در معرض خطر را افزایش داده است. اطفال و نوجوانان در واقع به جهت عدم توانایی و تسلط بر سرنوشت خود و سهولت در خطرپذیری و تحمل بزه‌دیدگی همواره در معرض

دو آسیب عمده قرار می‌گیرند: اول، به‌عنوان موضوع قاچاق انسان از خانواده‌های کم‌درآمد و فقیر شناسایی و خریداری شده و به مراکز فساد و فحشا منتقل می‌شوند؛ دوم، به‌عنوان بزه‌دیده گردشگری جنسی مورد تعرض و سوء استفاده قرار گرفته و آسیب‌های روحی و جسمی جبران‌ناپذیری متحمل می‌شوند (قناد و اکبری، ۱۳۹۳: ۱۲۲). در پروتکل اختیاری پیمان‌نامه حقوق کودک درباره خریدوفروش، فحشا و هرزه‌نگاری نیز دولت‌های عضو عمیقاً نگران گسترش و تداوم شیوه‌های گردشگری جنسی بودند که به افزایش خرید و فروش کودکان، فحشا و هرزه‌نگاری کودکان منجر می‌شود. ماده ۱۰ پروتکل نیز دولت‌های عضو را متعهد به انجام اقداماتی برای پیشگیری از این پدیده کرده است.

قانون حمایت از اطفال و نوجوانان نیز به صورت افتراقی قاچاق اطفال و نوجوانان را جرم‌انگاری کرده است. ماده ۱۲ قانون حمایت مقرر می‌دارد: «هرکس مرتکب قاچاق اطفال و نوجوانان شود به مجازات حبس درجه سه قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود». اگر فردی این دسته را به خارج منتقل کنند، ولی قاچاق اعضا مدنظر باشد، باز هم حبس درجه سه دارد. قانون‌گذار در ماده ۱۲ و ۱۳ قانون حمایت از لفظ «هرکس» استفاده کرده است که می‌تواند شامل والدین نیز باشد. ماده ۱۳ قانون حمایت نیز در خصوص خریدوفروش اعضا و جوارح مقرر می‌دارد: «هرکس مرتکب انتقال، خرید، فروش یا قاچاق اعضا و جوارح طفل یا نوجوان شود، به مجازات حبس درجه سه قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود». البته یک استثنا وجود دارد و در مواردی است که برای اقدام‌های پزشکی بوده، یا مجوز داشته باشد.

دیگر جرم علیه تمامیت جسمانی اطفال و نوجوانان که در قانون حمایت به صورت استثنائی برای حمایت از این دسته پیش‌بینی شده، تحریک به خودکشی است. تحریک از مصادیق رفتار فیزیکی معاونت در جرم مذکور در ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی است. با توجه به عاریتی بودن مسئولیت کیفری معاون، تردیدی وجود ندارد که مساعدت به ارتکاب رفتاری که اصل آن جرم نیست، نمی‌تواند جرم باشد. بنابراین با توجه به جرم نبودن خودکشی در قوانین ایران، مساعدت و تشویق به آن نیز مسئولیت کیفری به دنبال نخواهد داشت (میرمحمد صادقی، ۱۴۰۰: ۶۹؛ اردبیلی، ۱۴۰۳: ۵۴). از این رو مقنن در مواردی از عاریتی بودن مسئولیت کیفری معاونت عدول کرده و تشویق و ترغیب به رفتاری را که خود جرم نیست جرم‌انگاری کرده است، مثل تحریک به خودکشی اطفال و نوجوانان و یا تهدید و تشویق به فرار از مدرسه یا خانه که در ماده ۸ قانون حمایت پیش‌بینی شده است. یکی از

نوآوری‌های قانون حمایت در ماده ۱۴ در واقع جرم‌انگاری تحریک اطفال و نوجوانان به خودکشی است. جرم مذکور مطلق است و وقوع نتایج مختلف در شدت مجازات تأثیرگذار است. نکته قابل توجه در خصوص تحریک اطفال و نوجوانان به خودکشی این است که اگر بتوان فرد مساعدت یا راهنمایی‌کننده را سبب اقوی از مباشر دانست، وی فاعل معنوی است و مجازات مباشر در جرم (قتل) را تحمل خواهد کرد (میرمحمد صادقی، ۱۴۰۰: ۶۹). برای مثال در صورتی که فردی صغیر را با توسل به فریب و یا سوء استفاده از ناآگاهی وی به خودکشی تحریک کند، به عنوان سبب اقوی از مباشر، به مجازات قتل عمدی محکوم خواهد شد.

۲. جرم‌انگاری برای حمایت از اخلاق

جرایم جنسی از جمله جرائمی است که بیشترین تأثیر را بر اخلاق اطفال و نوجوانان بر جای می‌گذارد. همچنین در جرائم جنسی فقط یک شخص بزه‌دیده نیست، بلکه کل جامعه تحت تأثیر قرار می‌گیرند و بزه‌دیده غیر مستقیم هستند. در واقع جرائم جنسی به طور خاص اخلاقیات بزه‌دیده و به طور عام اخلاق عمومی را خدشه‌دار می‌کند. جرائم جنسی علیه اطفال و نوجوانان، به دلیل نوع جرم، ویژگی و میزان آسیب‌پذیری شخص و پردازش رسانه‌ها مورد توجه قرار می‌گیرند و با سرعت و خارج از کنترل در جامعه منعکس می‌شوند و توجه انظار را به خود جلب و جذب می‌کنند. در این هنگام، علاوه بر پژوهشگران حقوق کیفری و جرم‌شناسان، مردم عادی نیز به دلیل احساس ترس، ناامنی و همزادپنداری با بزه‌دیده، به گفت‌وگو با یکدیگر می‌پردازند و سپس به قضاوت می‌نشینند و در نهایت سیاست‌های کیفری سخت‌گیرانه را با صدایی بلند مطالبه می‌کنند (طاهری شاد و شامبیاتی، ۱۳۹۸: ۱۴۰). نتایج سنتز پژوهی نشان می‌دهد که عوامل مؤثر بر بزه‌دیدگی جنسی اطفال و نوجوانان را می‌توان در هشت عامل اجتماعی، اقتصادی، جنسیتی، خانوادگی، دموگرافیک، رسانه‌ای، روان‌شناختی و زیست‌شناختی تقسیم‌بندی کرد. نتایج بررسی ۲۲ کودک بزه‌دیده جنسی و ۴۳ بزه‌کار جنسی در اردبیل نشان داد که عوامل ذکر شده بر بزه‌کاری اطفال و نوجوانان در اردبیل مؤثر است (کشکولیان و همکاران، ۱۴۰۲: ۷۸). عواملی چون فقر و محرومیت و وضعیت بد اقتصادی می‌تواند به بروز کودک‌آزاری جنسی منجر شود. عوامل تعیین‌کننده‌ای چون درآمد خانوار، نوع منزل مسکونی، منطقه محل سکونت به دلیل عدم کفایت‌داری جهت آموزش‌های خودمراقبتی به کودک، تنها ماندن کودک با پدر بیکار در منزل و زندگی در مسکن‌هایی با شرایط دشوار موجب می‌شود تا اطفالی که در خانواده‌های فقیر زندگی می‌کنند، در مقایسه با دیگر اطفال ایمنی کم‌تری داشته و در معرض آسیب جنسی بیشتری قرار گیرند (بشیریه و

همکاران، ۱۴۰۲: ۲۵۵). پیمان‌نامه جهانی حقوق کودک ۱۹۸۹ در ماده ۳۴ کشورهای عضو را متعهد می‌کند که در برابر تمام اشکال سوءاستفاده جنسی از کودکان حمایت کند و از تشویق و ترغیب یا وادار کردن کودک به پرداختن به هرگونه فعالیت جنسی، سوءاستفاده غیرقانونی، استفاده استثمارگرانه از کودکان در فحشا یا دیگر اعمال جنسی و همچنین هرزه‌نگاری جلوگیری شود.

قانون‌گذار ایرانی در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱ از انواع کودک‌آزاری سخن گفته، ولی نسبت به کودک‌آزاری جنسی سکوت اختیار کرده بود. درنهایت قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ با اتخاذ رویه‌ای مشابه نهادهای بین‌المللی و با استفاده از عبارت «آزار یا سوءاستفاده جنسی» به حمایت کیفری از رفتارهای آسیب‌زا برآمده و پذیرفته است که سوءاستفاده از طفل یا نوجوان پدیده‌ای جهان‌شمول است. ماده ۱۰ قانون حمایت طیف وسیعی از آزارهای جنسی تماسی و غیرتماسی و سوءاستفاده جنسی از اطفال و نوجوانان را پیش‌بینی کرده است که آن‌ها را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد؛ اول، سوءاستفاده‌هایی که در آن‌ها طفل خود هدف رفتار جنسی است و دوم، سوءاستفاده‌هایی که در آن‌ها طفل به‌مثابه وسیله‌ای در ارتباط با رفتارهای جنسی قرار می‌گیرد (گلدوزیان و هدایتی گودرزی، ۱۴۰۱: ۲۶۱). آزارهای جنسی تماسی یا غیرتماسی که در بندهای ابتدایی ماده ۱۰ پیش‌بینی شده‌اند در دسته اول و هرزه‌نگاری و بهره‌کشی جنسی و استفاده از اطفال و نوجوانان برای تهیه آثار جنسی مبتذل و مستهجن در دسته دوم قرار می‌گیرند.

با توجه به اطلاق محارم در بند یک ماده ۱۰ شامل هر سه دسته محارم نسبی، سببی و رضاعی می‌شود. برای دختر افرادی نظیر پدر، برادر، عمو و دایی و برای پسر افرادی مانند مادر، خواهر، خاله و عمه محرم نسبی محسوب می‌شوند. محرمیت سببی به‌واسطه رابطه ازدواج صورت می‌گیرد که در آن ناپدیری و نامادری به محارم تبدیل می‌شوند. درمورد محارم رضاعی نیز اگر رضاع جامع شرایط تحقق پیدا کند، مرد و مرضعه (زن شیرده)، پدر و مادر شیرخواه می‌شوند و در نتیجه تمام انواع محارم نسبی در محارم رضاعی نیز صدق می‌کند (گلدوزیان و هدایتی گودرزی، ۱۴۰۱: ۲۶۴). قانون‌گذار با توجه به اینکه بیشتر آزارهای جنسی در خانواده و در محیطی اتفاق می‌افتد که بین بزه‌دیده و بزه‌کار عنصر اعتماد وجود دارد، برای سوءاستفاده جنسی این دسته مجازات شدیدتری در نظر گرفته است. از آنجایی که این نوع سوءاستفاده‌های جنسی ممکن است توسط معلم یا حتی سرپرست اتفاق افتد، بهتر بود مقنن به جای محارم بر عنصر اعتماد تکیه می‌کرد. مشکل دیگر در خصوص واژه محارم این است که

صرفاً رابطه دو جنس متفاوت را دربر می‌گیرد، در حالی که ممکن است آزار جنسی در رابطه بین دو هم‌جنس اتفاق افتد که با توجه به استفاده از واژه محارم مشمول بندهای ماده ۱۰ نمی‌توان دانست. صنعت مقاربت جنسی از ماهیت متخلفانه محتوای هرزه‌نگاری بهره می‌گیرد. نگران‌کننده‌ترین موضوع در مورد تمام این اطلاعات این است که این صنعت خود نه تنها تجارت بزرگی است، بلکه فروش محصولات آن، هرزه‌نگاری خودفروشی، توریسم جنسی، عروس‌های پستی، که اکثراً مربوط به زنان و کودکان است، قابل قبول‌تر، متعادل و عالی شده‌اند. توجه به هرزه‌نگاری نیز از اواخر سال‌های ۱۹۸۹ با تصویب اسناد خاص حقوق بشر کودکان مانند کنوانسیون حقوق کودک در قالب هرزه‌نگاری کودکان مانند کنوانسیون حقوق کودک در قالب هرزه‌نگاری کودکان آغاز و در نهایت در سال‌های اخیر مورد توجه اسناد خاص راجع به مبارزه و پیشگیری از بزهکاری در سطح جهانی و منطقه‌ای قرار گرفته است. اسناد بین‌المللی از قبیل کنوانسیون بین‌المللی جلوگیری و انتشار و خرید و فروش نشریه‌های مخالف اخلاق مصوب ۱۹۲۳^۱، ماده ۳۴ کنوانسیون حقوق کودک^۲، ماده ۳ کنوانسیون ممنوعیت اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار کودک^۳ و توصیه‌نامه مکمل آن و کنفرانس پکن ۱۹۹۹ به ممنوعیت هرزه‌نگاری اطفال توصیه کرده‌اند (زینالی، ۱۳۹۵: ۴۳۷). بند د ماده ۱ قانون حمایت هرزه‌نگاری را این‌گونه تعریف کرده است: «تهیه و تولید هر اثری که محتوای آن بیانگر جذابیت جنسی طفل یا نوجوان مانند برهنگی، آمیزش، عمل جنسی یا اندام جنسی باشد». ماده ۱۰ بهره‌کشی جنسی، هرزه‌نگاری و هرگونه استفاده ابزاری از اطفال و نوجوانان برای تولید و یا عرضه و انتقال محتوای مستهجن و مبتذل را جرم‌نگاری کرده است. رفتارهایی از قبیل تهیه، تولید، توزیع، تکثیر، نمایش، فروش و نگهداری آثار سمعی و بصری مستهجن و مبتذل در قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌کنند مصوب ۱۳۷۲ جرم‌نگاری شده‌اند و بند ۷ ماده ۱۰ در صورت استفاده از اطفال و نوجوانان، مجازات آن را تشدید کرده است. بند ۹ ماده ۱۰ نیز برقراری ارتباط با طفل یا نوجوان در فضای مجازی به منظور هرگونه آزار جنسی یا ارتباط جنسی نامشروع را مستوجب مجازات درجه شش دانسته است. ماهیت رفتار فیزیکی بند ۹ نیز غیرتماسی بوده، ولی مشمول مصادیق غیر از بندهای ۳ و ۴ است که آزارهای جنسی غیرتماسی را پیش‌بینی کرده‌اند.

1. International Convention for the Suppression of the Circulation of and Traffic in Obscene Publications 1923.
2. Convention on the Rights of the Child 1989.
3. concerning the Prohibition and Immediate Action for the Elimination of the Worst Forms of Child Labour 1999.

بزه‌دیدگی جنسی در دوران کودکی آسیب‌های بسیار شدیدتری بر اطفال وارد می‌کند. از این رو شایسته است که برای مقابله با این بزه تدابیر کیفی مناسبی اتخاذ شود. قانون حمایت از اطفال و نوجوانان با وجود جرم‌انگاری رفتارهای جنسی علیه اطفال و نوجوانان، مجازات‌های حداقلی برای آن‌ها در نظر گرفته است. به گونه‌ای که شدیدترین حالت آن، یعنی آزار جنسی تماسی توسط محارم یا به عنف (غیر از حد) مجازات حبس درجه پنج (۲ تا ۵ سال) را به دنبال دارد، در حالی که طبق ماده ۹ قانون جرائم جنسی ۲۰۰۳ انگلستان، آزار جنسی تماسی افراد زیر ۱۳ سال تا ۱۴ سال می‌تواند حبس داشته باشد (صبورپور و حق‌بین، ۱۴۰۲: ۵۳۰). همچنین مجازات درجه هفت پیش‌بینی شده برای آزارهای جنسی غیر تماسی توسط محارم یا به عنف نیز با توجه به آثار گسترده عمل ارتكابی، نامتناسب به نظر می‌رسد.

بسیاری از آزارهای جنسی مشمول جرائم حدی احصاشده در قانون مجازات اسلامی از قبیل زنا، لواط، مساحقه و تفخیز و هم‌جنس‌گرایی نیز می‌شوند. ماده ۱۰ قانون حمایت مجازات‌هایی را برای حالت‌هایی غیر از حد مقرر داشته است؛ به عبارتی دیگر، اگر رفتار جنسی مشمول حد باشد، مجازات حد را به دنبال خواهد داشت. از طرف دیگر ماده ۲۵ قانون حمایت در تعارض با ماده ۱۰ بیان داشته که «اعمال مجازات‌های این قانون، مانع از اجرای مجازات‌های حدود، قصاص و دیات نخواهد شد و در صورتی که در سایر قوانین برای مرتکب موضوع این قانون مجازات شدیدتری مقرر شده باشد، مرتکب به همان مجازات محکوم می‌شود». بخش اول ماده ۲۵ جمع مجازات حدی و تعزیری را قابل امکان دانسته است. با توجه به ماده ۱۰ و همچنین بخش دوم ماده ۲۵ که مقرر داشته است اگر مجازات شدیدتری پیش‌بینی شده باشد، به همان مجازات محکوم می‌شود، به نظر می‌رسد بهتر است در این خصوص ماده ۱۰ پنداشته شود.

۳. جرم‌انگاری برای حمایت از تربیت

جرمانگاری رفتارهایی مانند فراهم نکردن امکانات تحصیل، تحریک و تشویق به فرار از مدرسه و خانه، فروش مواد دخانی و بهره‌کشی اقتصادی در راستای حمایت از تربیت و جامعه‌پذیری این دسته است. یکی از مهم‌ترین ارزش‌ها که در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان موضوع جرم‌انگاری بوده، ارزش علم و تحصیل است. آموزش و پرورش به دنبال هم‌نو کردن انسان‌ها با قواعد اجتماعی، شخصیت‌سازی آنان و آشنا کردن انسان‌ها با جنبه‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی است. حق برخورداری از آموزش و پرورش امکان دسترسی انسان‌ها به آموزه‌های علمی و تربیتی را فراهم می‌کند تا از رهگذر آن شهروندان با دانش و ارزش‌های اجتماعی و همچنین الگوهای رفتاری مناسب آشنا

شوند. حق برخورداری از آموزش و پرورش از قابلیت‌های متعددی در زمینه شکل‌دهی شخصیت افراد برخوردار است. اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ نیز از رهگذر بندهای ۱ و ۲ ماده ۲۶ به حق بهره‌مندی از آموزش و پرورش، رایگان بودن آن و فراگیری و اجباری بودن تأکید کرده است (نیازپور، ۱۳۹۱: ۸۸). قانون حمایت از اطفال و نوجوانان درخصوص افراد زیر هجده سال به این مهم توجه داشته و در ماده ۷ ثبت نام نکردن در مدرسه و فراهم نکردن امکانات تحصیل این دسته را مستوجب جزای نقدی درجه هفت دانسته است.

جرم ممانعت از تحصیل اطفال و نوجوانان به صورت فعل مثبت و یا با ترک فعل قابل تحقق است. ثبت نام نکردن در مدرسه یا عدم فراهم کردن امکانات تحصیل رفتار فیزیکی جرم مذکور از نوع ترک فعل است. فعل مثبت نیز به این صورت است که تحصیل به‌گونه‌ای مخدوش شود، یا به هر کیفیتی جلوی تحصیل فرد گرفته شود، مثلاً والدین او را به کار در وقت مدرسه وادار کنند. ماده ۷ به قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و نوجوانان ایرانی مصوب ۱۳۵۳ ارجاع داده است که ماده ۱ آن مقرر می‌دارد: «کلیه اطفال و نوجوانان ایرانی که واجد شرایط تحصیل می‌باشند باید بدون هیچ‌گونه مانعی به تحصیل پردازند و هیچ کس نمی‌تواند آنان را از تحصیل باز دارد، جز با مجوز قانونی». در قانون سابق حمایت از اطفال و نوجوانان طی ماده ۴ فقط ممانعت از تحصیل اطفال جرم‌انگاری شده بود. همچنین طبق ماده ۲ قانون تأمین وسایل و امکانات تحصیل اطفال و نوجوانان ایرانی برای ممانعت از تحصیل تا دوره راهنمایی جرم‌انگاری صورت گرفته بود و دوره متوسطه دوم یا دبیرستان مشمول جرم‌انگاری نبود (تقی‌زاده زانوقی، ۱۳۹۹: ۹). در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ سن حمایت تحصیلی تا پایان دوره متوسطه افزایش یافته است. ماده ۲۳ آیین‌نامه ماده ۶ قانون حمایت نیز مقرر می‌دارد: «تحصیل تا پایان دوره متوسطه اول برای طفل و نوجوان الزامی است. هر طفل و نوجوان در مرکز نگهداری باید به تحصیلات خود ادامه دهد. شرایط تحصیل باید مطابق استانداردهای کشوری و زیر نظر وزارت آموزش و پرورش بوده و مدارک تحصیلی بدون ذکر نام "مرکز نگهداری"، توسط آموزش و پرورش صادر می‌شود». مطابق ماده ۴۲ آیین‌نامه ماده ۶ قانون حمایت وزارت آموزش و پرورش مکلف است نسبت به ثبت نام رایگان اطفال و نوجوانان معرفی شده از سوی سازمان بهزیستی و نهادهای حمایتی، اطفال و نوجوانانی که در مراکز نگهداری یا کانون‌های اصلاح و تربیت نگهداری می‌شوند و همچنین آموزش رایگان به نوجوانان کارگر یا کارآموز اقدام کند.

به نظر می‌رسد قانون‌گذار برای والدین و سرپرستان قانونی و کسانی که مسئولیت مراقبت از طفل را دارند، این تکلیف قانونی را بار کرده است، مانند مؤسسه‌هایی که والدین ممکن است به موجب قراردادی فرزند را به آن‌ها سپرده باشند. پس مرتکبان این‌ها خاص هستند و همه اشخاص نمی‌توانند مرتکب این جرم باشند. قانون‌گذار در این قانون به گونه‌ای تکرار به ثبت نام نکردن و فراهم نکردن امکانات تحصیل را موجبی برای تشدید مجازات در نظر گرفته است. رصد حمایت‌گونه نیز در قانون مذکور پیش‌بینی شده است، به این صورت که ماده ۶ قانون حمایت سازمان ثبت احوال کشور را مکلف کرده هر سال حداقل سه ماه پیش از آغاز سال تحصیلی جدید اسامی و نشانی اطفال و نوجوانان ایرانی و غیرایرانی را که به سن قانونی تحصیل رسیده‌اند، به تفکیک مناطق به آموزش و پرورش اعلام کند.

آسیب آموزشی عموماً ناشی از ناتوانی اقتصادی خانواده‌هاست و برای رفع این آسیب، اتخاذ تدابیر توانمندسازی اقتصادی خانواده‌ها ضرورت دارد. این موضوع در زنان سرپرست خانوار بیشتر ملموس است. وضعیت بد اقتصادی موجب شده است که زنان سرپرست خانوار و فرزندان آن‌ها از آسیب‌پذیرترین اقشار جامعه در برابر آسیب‌های اجتماعی باشند. از این رو آیین‌نامه اجرایی ماده ۶، وزارت آموزش و پرورش را به ثبت نام رایگان اطفال معرفی شده توسط سازمان بهزیستی و اطفالی که در مراکز نگهداری یا کانون‌های اصلاح و تربیت نگهداری می‌شوند، مکلف کرده است (عباسی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۹۹). بنابراین در صورتی والدین را می‌توان مشمول مجازات مذکور در ماده دانست که توان مالی برای فراهم کردن امکانات تحصیل داشته باشد، در غیر این صورت به دلیل اضطرار مسئولیت کیفری نخواهد داشت.

ماده ۸ قانون حمایت تهدید، ترغیب یا تشویق منجر به فرار طفل یا نوجوان از خانه یا مدرسه و یا ترک تحصیل را نیز جرم‌انگاری کرده است. مرتکب جرم مذکور هر شخصی می‌تواند باشد. این رفتارها جلوه‌ای از کودک‌آزاری است که او را از حق بنیادی محروم می‌کند. رفتارهای مجرمانه پیش‌بینی شده در ماده ۸ صرفاً به صورت فعل مثبت قابل تحقق هستند. برخلاف جرم موضوع ماده ۷ که به صورت مطلق پیش‌بینی شده، این جرم مقید است و در صورت عدم تحقق فرار برای بار اول قابل تعقیب نیست. جرائم مذکور از جنس جرائم مادی صرف بوده و به عنصر روانی نیازی ندارند.

قانون حمایت برای حمایت از سلامت رفتار اطفال و نوجوانان نیز جرم‌انگاری‌هایی کرده است. در واقع هدف قانون‌گذار این است که این دسته به شکل شایسته‌ای جامعه‌پذیر شوند. ماده ۱۶ قانون حمایت مقرر می‌دارد: «در اختیار قرار دادن یا فروش مواد دخانی به اطفال و نوجوانان یا به واسطه آنان،

موجب ضبط مواد دخانی کشف شده و محکومیت مرتکب به جزای نقدی درجه هشت قانون مجازات اسلامی می شود». جرم مذکور مادی صرف بوده و نیازی به سوءنیت خاص ندارد. به عبارتی دیگر، صرف در اختیار قرار دادن یا فروش مواد دخانی موجب تحقق جرم خواهد شد. مواد دخانی هم فقط محدود به سیگار نیست. حتی اگر فرد استفاده هم نکند، جرم محقق می شود. از آنجایی که در بیشتر موارد خرید مواد دخانی بیشتر با تشویق پدر و برای وی صورت می گیرد و به دلیل درجه هشت بودن مجازات مذکور، نمی توان مسئولیت پدر را از باب معاونت در جرم مطرح کرد، بهتر بود ماده ۱۶ در این خصوص نیز قاعده گذاری می کرد. هدف از کیفرگذاری برای این رفتار صرفاً این نیست که فرد زیر هجده سال استفاده نکند، بلکه هدف این است که در مرحله رشد با این رفتارها آشنا نشود تا گسستی در جامعه پذیری وی ایجاد نشود.

بهره کشی اقتصادی از اطفال و نوجوانان نیز در قانون حمایت جرم انگاری شده است. کار اطفال به علت دستمزد پایین آنها برای کارفرمایان سود زیادی دارد. ضمن اینکه به جهت غیرقانونی بودن از مزایایی نظیر بیمه و بهداشت حین کار هم محروم هستند. ماده واحده قانون تشدید مجازات به کار گماردن اطفال کمتر از دوازده سال در کارگاه های فرش بافی مصوب ۱۳۷۴ در جهت حمایت از اطفالی است که به بازار کار وارد می شوند و برای متخلفان حبس تأدیبی از شش ماه تا یک سال و تأدیه غرامت پیش بینی کرده است. آنچه امروزه در اسناد و مقاله نامه های بین المللی منع شده، کاری است که به گونه ای رشد جسمی، روانی، فرهنگی و اجتماعی کودک را مختل می سازد. در ماده ۳۲ کنوانسیون حقوق کودک، به کار کودک و سن و شرایط کار اطفال توجه شده و به دولت ها توصیه شده است که از استثمار اقتصادی کودک و هرگونه کاری که برایش زیانبار بوده و یا موجب توقف در تحصیل او شده و یا برای بهداشت جسمی، روحی، اخلاقی و اجتماعی او مضر باشد، جلوگیری کنند و برای تأمین این منظور، حداقل سن و حداکثر ساعات کار و سایر ضمانت اجراهای آن را تصویب و به اجرا در آورند (صداقت، ۱۳۹۷: ۷۲). کشور ما نیز به این کنوانسیون پیوسته است و مطابق با توصیه ها آن در قانون کار مصوب ۱۳۶۹ در ماده ۷۹ به کارگیری اطفال زیر پانزده سال ممنوع و کار نوجوان بین پانزده تا هجده سال را در مواد ۸۰ و ۸۱ منوط به آزمایش و تناسب کار با وضعیت وی دانسته است. همچنین طبق ماده ۸۲، ساعات کار روزانه کارگر نیم ساعت از ساعات کار معمولی کارگران کمتر است. بنابراین، هر شخصی برخلاف مقررات مذکور در قانون کار اقدام کند، طبق ماده ۱۵ قانون حمایت، به حبس درجه شش محکوم می شود.

۴. جرم‌انگاری برای حمایت از عدالت قضائی

یکی از روش‌های کارآمد در راستای کاستن از رقم سیاه بزه‌دیدگی اطفال، ملزم کردن عامه مردم به گزارش موارد بزه‌دیدگی و موقعیت‌های مخاطره‌آمیز است. در بسیاری از کشورها اقدامات مؤثری در جهت کاهش بزه‌دیدگی اطفال از طریق اجباری ساختن گزارش سوءرفتارها و بزه‌دیدگی‌ها انجام گرفته است. این تدبیر به‌ویژه در موارد بزه‌دیدگی‌های ناشی از غفلت جایگاه ویژه‌ای دارد، چراکه این قسم از بزه‌دیدگی‌ها از رؤیت‌پذیری کم‌تری نسبت به سایر آسیب‌ها برخوردارند و به همین جهت ممکن است تا مدت‌ها چنین وضعیت‌هایی استمرار داشته باشد (حسین‌پور و غلامی، ۱۴۰۱: ۱۱۹). هر چه آسیب‌پذیری اجتماعی بزه‌دیده و خصوصی یا شخصی بودن زمینه ارتکاب جرم بیشتر باشد، نمایان‌پذیری جرم کم‌تر خواهد بود. بین سطوح کشف و نمایان‌سازی جرم با عواملی مانند سن قربانی، جنسیت او، نوع جرم، انگیزه و ... ارتباط وجود دارد. اطفال به‌لحاظ وابستگی‌شان به بزرگسالان برای رشد و آسیب‌پذیری آن‌ها اصولاً قادر به احقاق حق خود، اعتراض، راه‌اندازی کمپین و ... نیستند، به همین لحاظ از آن‌ها تحت عنوان «قربانیان خاموش» یاد می‌شود (محمدی نوقی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۱۴). کودک طبق یافته‌های جرم‌شناسانه و روان‌شناسی جنایی، موجودی آسیب‌پذیر است که ممکن است از رهگذر جرم و بزه‌دیدگی آسیب‌های به مراتب بیش از بزه‌دیدگی افراد بالغ بر وی وارد شود (یکرنگی، ۱۳۹۱: ۷۰). بسیاری از نظام‌های حقوقی قوانینی را وضع کرده‌اند که از متخصصان تعیین‌شده مانند معلمان، کارکنان مراقبت‌های بهداشتی می‌خواهد تا موارد مشکوک به سوءاستفاده و بی‌توجهی به کودکان را گزارش کنند. هدف این قوانین شناسایی موارد سوءرفتار شدید است که در غیر این صورت ممکن است پنهان بماند. تحقیقات نشان می‌دهد که چنین قوانینی با شناسایی بهتر موارد مرتبط است، اگرچه می‌تواند به نگرانی در مورد گزارش بیش از حد منجر شود (Mathews, 2014). برخی دیگر از نظام‌های قضائی به قاعده‌گذاری در این زمینه پرداختند، با این استدلال که ممکن است به افزایش چشمگیر گزارش‌های غیرموجه منجر شود، که این خود از یک سو زمینه نقض حریم خصوصی شهروندان را فراهم آورده و از سوی دیگر باعث می‌شود سیستم قضائی وقت و هزینه خود را در مورد پرونده‌هایی که اهمیت چندانی ندارند، صرف کند (Mathews, 2012: 1). پیمان‌نامه بین‌المللی حمایت از اطفال علیه بدرفتاری مصوب ۱۹۷۹ شورای اروپا نیز به این مسئله توجه شده و به دولت‌ها توصیه شده تا موجبات ترغیب مردم به گزارش‌دهی جرائم علیه اطفال را فراهم کنند.

در مواردی حقوق کیفری ماهوی به کمک حقوق کیفری شکلی می‌شتابد تا آن را در انجام بهتر وظایف خود مساعدت کند. جرم‌انگاری عدم گزارش‌دهی جرائم از جمله این‌گونه جرم‌انگاری‌های مساعدتی محسوب می‌شود. عدم گزارش‌دهی جرم در بسیاری از نظام‌های پیشرفته حقوقی در زمره جرائم علیه عدالت قضائی بوده و به جرائم علیه اطفال محدود نیست (زینالی، ۱۳۹۵: ۹۵). در قوانین ایران نیز به صورت استثنایی در مواردی گزارش‌دهی شهروندان مورد توجه قرار گرفته است، مثل ماده ۶۰۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ و ماده ۷۲ قانون آیین دادرسی کیفری، ماده ۱۳ قانون ارتقای سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۹۰. برای اولین بار است که قانون‌گذار در چارچوب قانون اطفال و نوجوانان جرم علیه عدالت قضائی اطفال و نوجوانان را پیش‌بینی کرده است. ماده ۱۷ قانون حمایت عدم گزارش‌دهی موقعیت‌های مخاطره‌آمیز شدید یا قریب‌الوقوع علیه اطفال را با وجود توانایی و عدم وجود خطر شدید برای عامه مردم مستوجب مجازات درجه شش دانسته است.

در قانون سابق حمایت از اطفال و نوجوانان این وظیفه به صورت محدود برای مؤسسات و افرادی که وظیفه نگهداری از اطفال را برعهده داشتند، صرفاً در خصوص کودک‌آزاری پیش‌بینی شده بود. قانون کنونی دامنه آن را به موقعیت‌های مخاطره‌آمیز و خطر قریب‌الوقوع و شروع به جرم نیز گسترش داده است. همچنین در تبصره ماده ۱۷ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان برای اشخاصی که وظیفه گزارش‌دهی دارند، مجازات سنگین‌تری پیش‌بینی شده است. آموزش مؤثر برای گزارشگران بسیار مهم است. مطالعات نشان می‌دهد که افزایش دانش و مهارت‌های حرفه‌ای می‌تواند شیوه‌ها و نتایج گزارش‌دهی را بهبود بخشد. این آموزش شامل درک انواع سوءاستفاده و تعهدات قانونی است (Pietrantonio et al., 2013). البته این جرم به‌طور طبیعی و عقلی، باید از ناحیه کسانی صورت گرفته باشد، که به نحوی از این اعمال باخبر شده یا می‌توانند باخبر شوند، برای مثال مدیر مدرسه قابلیت اطلاع یافتن از وقوع بعضی از سوءرفتارها را دارد، لذا چنانچه از این موارد قبل از اتفاق عمل مطلع شود، باید مقامات قضائی و اداری را مطلع کند (کوشا، ۱۳۸۹: ۲۸). ماده ۱۸ نیز در راستای حمایت از افراد گزارش‌دهنده وضعیت‌های مذکور، افشای هویت گزارش‌دهنده را مستوجب مجازات درجه هشت دانسته که در صورت وقوع جرم علیه گزارش‌دهنده، مجازات وی تشدید خواهد شد.

نتیجه‌گیری

کودک‌آزاری یکی از آسیب‌های اجتماعی مهمی است که به دلیل تأثیرات گسترده آن، نیازمند بررسی دقیق و برنامه‌ریزی جامع برای پیشگیری و کاهش پیامدهای آن است. کودک‌آزاری نه تنها پدیده‌ای اجتماعی و فرهنگی، بلکه نشانه‌ای از بحران‌های عمیق در هر جامعه است که متأسفانه روند رو به رشدی را در کشور ما تجربه می‌کند. برای حمایت از اطفال و نوجوانان به مثابه یک گروه اجتماعی حساس در گام اول باید رفتارهای آسیب‌رسان شناسایی شود و در صورت لزوم با توجه به شدت و ضعف اثرات آن‌ها جرم‌انگاری صورت گیرد. بررسی قوانین و مقررات موجود در ایران، از جمله قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ و قانون تعزیرات ۱۳۷۵ و قوانین خاص، نشان‌دهنده تلاش قانون‌گذار برای ایجاد چارچوب حمایتی برای اطفال و نوجوانان بزه‌دیده است. قانون حمایت از اطفال و نوجوانان ۱۳۹۹ نوآوری‌های بسیاری در زمینه حمایت از اطفال و نوجوانان داشته از جمله اینکه از ظرفیت سازمان‌های دولتی در حمایت از این دسته استفاده حداکثری کرده و وظایف ویژه‌ای برای سازمان بهزیستی، نیروی انتظامی، ثبت احوال، سازمان زندان‌ها و ... مقرر داشته است. همچنین قانون مذکور به شناسایی و حمایت قانونی از اطفال و نوجوانان در معرض خطر بزه‌دیدگی نیز پرداخته است. دیگر نوآوری قانون حمایت گسترش چتر حمایت کیفری از اطفال و نوجوانان در برابر انواع آسیب‌هایی است که قبلاً سابقه نداشته است، از قبیل جرم‌انگاری بی‌توجهی و سهل‌انگاری منجر به آسیب جسمی، معامله اطفال، ممنوعیت فروش مواد دخانی و عدم گزارش خطر قریب‌الوقوع علیه این دسته.

بررسی‌ها در این پژوهش نشان داد، قانون حمایت از اطفال و نوجوانان همچنان از یک سری کلیشه‌ها و دیدگاه‌های سنتی عبور نکرده است. اگرچه قانون حمایت از اطفال و نوجوانان برای حمایت از اطفال و نوجوانان رفتارهای آسیب‌رسان بیشتری نسبت به قوانین سابق جرم‌انگاری کرده است، ولی همچنان از استانداردهای جهانی در برخی زمینه‌ها از قبیل مصادیق سوءرفتار و میزان مجازات‌ها، فاصله دارد. حق تأدیب والدین که در بند ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی مشروط به حد متعارف و حدود شرعی از علل موجه جرم محسوب می‌شود، همچنان در قانون حمایت (بند پ ماده ۱) ابقا شده است. انتظار می‌رود در تغییرات آتی در راستای رویکرد حمایتی از اطفال و نوجوانان، قانون‌گذار به سمت تعدیل این حق حرکت کند. از طرف دیگر شایسته بود قانون حمایت در خصوص صدمات جسمی وارده بر فرزند در اثر خشونت عمدی والدین به خصوص پدر نیز بازنگری داشته باشد و یا مجازات جرائم جنسی غیرحدی علیه اطفال و نوجوانان را با شدت بیشتری پیش‌بینی کند. علاوه بر این، به‌رغم

جرم‌انگاری برخی رفتارهای زیان‌بار مانند معامله اطفال، بی‌توجهی و سهل‌انگاری، بهره‌کشی اقتصادی و قاچاق، همچنان اجرای این مقررات به دلیل ضعف ضمانت اجراها و نبود نظارت‌های کارآمد، با چالش مواجه است. برخی جرائم مانند تشویق به خودکشی نیز به‌درستی جرم‌انگاری شده‌اند، اما برای پیشگیری مؤثر از آن‌ها، حمایت‌های روان‌شناختی و مداخلات اجتماعی بیشتری مورد نیاز است. از طرف دیگر، یکی از مهم‌ترین حقوق افراد زیر هجده سال که در ماده ۱۲ پیمان‌نامه حقوق کودک نیز به آن تأکید شده، حق آزادی بیان است. طبق ماده ۱۳ پیمان‌نامه حقوق کودک، کودک باید حق آزادی بیاد داشته باشد و این حق محدود نمی‌شود مگر برای رعایت حقوق دیگران و یا حفظ امنیت ملی و نظم عمومی. بهتر است از حق آزادی بیان کودکان نیز حمایت کیفی صورت گیرد. همچنین می‌توان به ضرورت تقویت سازوکارهای اجرایی قوانین، آموزش و آگاهی‌بخشی به اطفال، خانواده‌ها و متخصصان مرتبط، و همچنین توسعه خدمات حمایتی و روان‌شناختی برای اطفال بزه‌دیده تأکید کرد. بنابراین، با اتخاذ رویکردی جامع و چندبعدی که شامل پیشگیری، حمایت و درمان باشد، می‌توان به‌طور مؤثر با مسئله بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان مقابله کرد و آینده‌ای امن‌تر و سالم‌تر برای آن‌ها فراهم آورد.

منابع

۱. اردبیلی، محمدعلی (۱۴۰۳)، حقوقی جزای عمومی، ج ۲، تهران: میزان.
۲. پناهیان، محمد و نصیرپور، جواد (۱۴۰۲)، «بررسی قاچاق اطفال و نوجوانان در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹»، دهمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات حقوقی و قضائی، ۱۴۰۱.
۳. تقی‌زاده زانوقی، مرتضی (۱۳۹۹)، «نوآوری‌های ماهوری و شکلی قانون جدید حمایت از اطفال و نوجوانان»، فقه و حقوق نوین، ۳، ۱۷۶-۱۹۰.
۴. حاجی ده‌آبادی، محمدعلی و یوشی، مهشید (۱۳۹۵)، «نگرش قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به بزهدیدگی اطفال و نوجوانان»، سیاست کیفری و اطفال و نوجوانان بزهدیده و بزهدکار، به کوشش حسین پورمحمی‌آبادی، کرمان، صص ۲۳۱-۲۵۰.
۵. حبیب‌زاده، محمدجعفر، و مقدسی، محمدباقر (۱۳۸۵)، «درآمدی بر حمایت کیفری از اطفال بزهدیده در حقوق ایران با نگاهی به اسناد بین‌المللی»، حقوق تطبیقی، ۱۰، ۵۷-۷۶.
۶. حسین‌پور، میلاد و غلامی، میلاد (۱۴۰۱)، «بررسی سازوکار شناسایی اطفال و نوجوانان در معرض خطر و بزهدیده در پرتو قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹»، دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، ۵۰، ۱۱۷-۱۳۰.
۷. خاقانی اصفهانی، مهدی و احمدی، مینا (۱۳۹۵)، سیاست کیفری و اطفال و نوجوانان بزهدیده و بزهدکار، به کوشش حسین پورمحمی‌آبادی، کرمان، صص ۲۶۷-۳۰۶.
۸. زینالی، امیرحمزه (۱۳۹۵)، «گزارش‌دهی بزهدیدگی اطفال»، سیاست کیفری و اطفال و نوجوانان بزهدیده و بزهدکار، به کوشش حسین پورمحمی‌آبادی، کرمان، صص ۹۰-۱۱۴.
۹. زینالی، امیرحمزه (۱۳۹۵)، جهانی شدن حقوق کیفری در قلمرو حمایت از اطفال در برابر بزهدیدگی، تهران: میزان.
۱۰. شهیدی، سپیده، بشیریه، تهمورث، صابری، سیدمهدی و عباسی، اصغر (۱۴۰۲)، «بررسی تأثیر وضعیت اقتصادی خانواده بر بزهدیدگی جنسی اطفال و نوجوانان»، پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۲۱، ۲۳۳-۲۵۷.
۱۱. صبوری‌پور، مهدی و حق‌بین، فائزه (۱۴۰۲)، «نوآوری‌ها و چالش‌های قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در پیشگیری از کودک‌آزاری»، پژوهش‌های حقوقی، ۵۳، ۵۰۷-۵۳۷.

۱۲. صداقت، پریسا (۱۳۹۷)، حمایت کیفری از صغار در برابر جرائم جنسی در قانون ایران و فرانسه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دماوند.
۱۳. صفاری، علی، ایمانی، مهنوش (۱۳۹۹)، «تأثیر بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان بر بزهکاری و پیشگیری از آن»، رهیافت پیشگیری از جرم، ۲، ۱۵۱-۱۷۸.
۱۴. طاهری شاد، پریمما و شامبیاتی، هوشنگ (۱۳۹۸)، «پیامدهای سیاست کیفری عوام‌گرا در جرائم جنسی علیه اطفال و نوجوانان»، پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۱۳، ۱۰۹-۱۴۶.
۱۵. عباسی، سجاد، جعفرزاده، سیامک و صالحی، سیدمهدی (۱۴۰۰)، «عوامل خطر و راهکارهای حمایتی از اطفال در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹»، آموزه‌های حقوق کیفری، ۲۱، ۳۰۴-۲۷۵.
۱۶. قناد، فاطمه و اکبری، مسعود (۱۳۹۲)، «سیاست کیفری ایران در قبال اطفال و نوجوانان بزه‌دیده گردشگری جنسی»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۵، ۱۲۱-۱۴۵.
۱۷. کاری‌یو، روبر (۱۳۸۱)، «مداخله روان‌شناختی - اجتماعی زودهنگام در پیشگیری از رفتارهای مجرمانه»، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تحقیقات حقوقی، ۳۵ و ۳۶، ۲۶۷-۳۰۴.
۱۸. کشکولیان، اسماعیل، امیریان فارسانی، امین و شیخ‌الاسلامی، عباس (۱۴۰۲)، «الگوی عملی برای پیشگیری از بزه‌دیدگی جنسی اطفال و نوجوانان در ایران»، پژوهش‌های حقوق تطبیقی عدل و انصاف، ۲۲، ۷۷-۱۱۳.
۱۹. کوشا، جعفر (۱۳۸۹)، جرائم علیه عدالت قضائی، تهران: میزان.
۲۰. گلدوزیان، حسین و هدایتی گودرزی، حنا (۱۴۰۱)، «تحلیل کیفری ماهوی سوءاستفاده جنسی از اطفال و نوجوانان»، دیدگاه‌های حقوقی - قضائی، ۹۷، ۲۵۹-۲۸۵.
۲۱. لازرژ، کریستین (۱۴۰۰)، درآمدی بر سیاست جنایی، علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: میزان.
۲۲. محسنی، فرید (۱۳۹۰)، «سهم اطفال و نوجوانان از حمایت کیفری در فضای مجازی و حقیقی»، آموزه‌های حقوق کیفری، ۱، ۱۳۷-۱۷۰.
۲۳. محمدی نوقی‌زاده، مریم، مهرا، نسرین، آشوری، محمد و سماواتی پیروز، امیر (۱۳۹۹)، «سازوکارهای اخلاقی در حمایت از «رنج‌دیدگان در سکوت» با رویکرد کاهش رقم سیاه جرائم علیه اطفال»، پژوهش‌های اخلاقی، ۳، ۲۱۳-۲۳۲.

۲۴. موسوی‌تبار، سید مرتضی و موسوی‌تبار، سید حسن (۱۴۰۱)، «سیاست جنایی ایران برای پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان»، تحقیقات نوین میان‌رشته‌ای حقوق، ۲، ۱۹-۳۲.
۲۵. میرمحمد صادقی، حسین (۱۴۰۰)، حقوق جزای عمومی ۲، تهران: دادگستر.
۲۶. نکونام، وحید (۱۴۰۲)، «دادرسی افتراقی اطفال بزه‌دیده در مرحله پیش‌محاکمه»، مطالعات حقوق تطبیقی معاصر، ۳۱، ۲۵۵-۲۸۵.
۲۷. نوبهار، رحیم (۱۳۸۷)، حمایت حقوق کیفری از حوزه‌های عمومی و خصوصی، تهران: جنگل.
۲۸. نوبهار، رحیم (۱۳۹۰)، «اصل کاربرد کمینه حقوق کیفری»، آموزه‌های حقوق کیفری، ۱، ۹۱-۱۱۴.
۲۹. نیازپور، امیرحسین (۱۳۹۱)، «حق برخورداری از آموزش و پرورش: از حقوق بشر تا پیشگیری از بزهکاری»، مطالعات پیشگیری از جرم، ۲۲، ۸۷-۱۰۶.
۳۰. یکرنگی، محمد (۱۳۹۱)، جرائم علیه اجرای عدالت قضائی، تهران: خرسندی.

References

1. Feinberg, J. (1987), *The moral limits of the criminal law, vol. 1, Harm to others*. Oxford University Press.
2. Mathews, B. (2012), “Exploring the Contested Role of Mandatory Reporting Laws in the Identification of Severe Child Abuse and Neglect”, in Michael Freeman (ed.), *Law and Childhood Studies: Current Legal Issues Volume 14*, Current Legal Issues, accessed 19 Feb. 2025.
3. Mathews, B. (2014), “Mandatory reporting laws and identification of child abuse and neglect: Consideration of differential maltreatment types, and a cross-jurisdictional analysis of child sexual abuse reports”, *Social Sciences*, 3(3), 460–482.
4. McCabe, K.A. (2003), *Child Abuse and the Criminal Justice System*, Peter Lang Incorporated, International Academic Publishers.
5. Pietrantonio, A. M., Wright, E., Gibson, K. N., Alldred, T., Jacobson, D., & Niec, A. (2013), “Mandatory reporting of child abuse and neglect: Crafting a positive process for health professionals and caregivers”, *Child Abuse & Neglect*, 37(2-3), 102–109.
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2012.12.007>
6. Rathnaweera, R. H. A. I., & Gunarathna, E. G. U. N. (2020), “A brutal case of physical child abuse”, *Galle Medical Journal*, 25(2), 55.